

SÉTATÉR

Láng Zsolt

„NEKEM
NAGYON BOLDOG
FOGLALKOZÁSOM
VAN”

BESZÉLGETÉS KÁROLYI CSABÁVAL

LZS Több előadást is tartottál ezekben a napokban Marosvásárhelyen. Egyetemi hallgatóknak, középiskolás diákoknak, érdeklődő olvasóknak beszéltél könyvekről, kritikairásról, az irodalom működéséről, az írás taníthatóságáról. Tőled tudom, hogy egy kérdés akkor jó, ha rövid. Legyen hát az első kérdésem: Mi vagy te?

KCS Én alapvetően irodalomkritikus vagyok, aki frissen megjelent könyvekről ír. Egész pontosan prózakritikus vagyok, ritkán írok verskötetekről, inkább regényekkel és novellákkal foglalkozom. Ha azt nézem, miért kapom a fizetésemet, akkor az *Élet és Irodalom* szerkesztője vagyok, újabban főszerkesztő-helyettese, amiért nem kell engem irigyelni, ez csupán azt jelenti, hogy több dolgom van. Hat éve gyakorlatilag nemcsak a könyvkritika-rovatot szerkesztem, hanem egy esszérovatot is, ezenkívül figyelek az irodalommal kapcsolatos eseményekre, évfordulókra, díjakra, könyvbemutatókra, interjúkra, egyebekre.

LZS Emlékszem, hogy amikor annak idején bejelentetted, hogy a *Nappali ház* mellett elmész az *Élet és Irodalom*hoz, engem egészen megdöbbenett ez a váltás. Hiszen a *Nappali ház* mégiscsak a legjobb irodalmi lap volt 1989 után.

KCS '96-ban kaptam felkérést az *ÉS*-től. Onnan tudom pontosan az évet, mert akkor született meg Peti fiam. Kovács Zoltán felhívott telefonon, hogy van-e kedvem az *ÉS* kritikarovatát szerkeszteni. Akkor azt gondoltam, hogy ilyen nincs! Hát én egész életemben erre vágytam, hogy egy havi- vagy

hetilap kritikarovatát szerkeszsem. Akkor még négy évig párhuzamosan szerkesztettem a negyedéves *Nappali ház*at is. Az viszont nem azért szűnt meg, mert én az *ÉS*-hez mentem, és nem is csak azért, mert már nem volt pénz. A *Nappali ház* kimerült. Tíz évig élt, és hát akkor kell abbahagyni, amikor még jól megy. Abbahagytuk, mert már azon a színvonalon nem tudtuk volna tovább csinálni.

LZS Hány könyvet olvasol el egy évben?

KCS Nem annyit, amennyit kellene. Sokszor elküldi valaki a könyvét, és egy hét múlva rám telefonál, elolvastam-e, mikor lesz róla recenzió. Az *ÉS*-ben 8–10 könyvről jelenik meg egy héten kritika, ez olyan háromezer oldal jelent. Van, aki azt hiszi, én ezt mind elolvasom, mert másképp hogyan közlök róla kritikát. De ennyit nem olvasok. Mondjuk, „munkából” 5–6 kortárs magyar könyvet minimum egy hónap alatt, annyit igen, és írok havonta egy-kettőről biztosan. A nagy bánatom, hogy egyre kevesebb időm jut a világirodalomra, mert az csak „szórakozás”. Sokkal többet szeretnék olvasni, ráadásul vannak könyvek, amelyeket szeretek újraolvasni, a *Párhuzamos történetek*, az *Iskola a határon*, a *Sorstalanság*, ezeket néha újraolvasom. Ilyenkor arra gondolok, de hát miért nem olvasok újakat ezek helyett. Miért? Hát én alapvetően regényolvasó vagyok, de ha ezer évig élnék, akkor sem tudnám elolvasni az európai regényirodalom egy ezrelékét sem, úgyhogy akkor miért ne legyen az, hogy a kedvenceimet újraolvasom. Úgyis meghalunk.

LZS Visszatérve a *Nappali ház*ra, ott megjelent egy olyan irodalom, amely egészen más volt, mint a korábbi, mint amilyen mondjuk az *ÉS*-ben található, másfajta volt a kritikai hangja is, az *ÉS*-ben sokszor a jelzés fontosabb, milyen terjedelmű kritika jelenik meg, milyen alrovatban, ezzel szemben a *Nappali ház*nál másképp működött ez a dolog.

KCS A *Nappali ház*ban eleinte nem is volt kritika. Minden '89 után induló lap más akart lenni, más, mint a korábbi folyóiratok. Távolságtartásnak számított a korábbi lapokkal szemben maga a cím írása is, a kis „h”. Onnan kezdve két részre oszthattuk a világot, aki kis h-t és aki nagy H-t használ. Egyébként Szijj Ferenc találta ki a címet, mármint talált rá erre az asztrológiai kifejezésre, és Czeizel Balázs tervező kicsi h-val írta fel a címlapra, jellegzetesen megnyúlt betűkkel. Akkoriban az induló *2000* is másféle lap akart lenni... A *Holmit* öreg rókák szerkesztették, negyven éve tudták, mit akarnak, ők egy hagyományosabb lapot hoztak létre. Mi másmi-lyenek akartunk lenni, csak aztán kiderült, hogy egy folyóiratnak valahogy ki kell néznie, ha elképzeli magát, kell valamilyen szerkezet, és évek teltek

el, míg rájöttünk, kell a kritika is. Kitaláltuk, hogy számonként keresünk egy alkotót, és 2–3 kritikát íratunk róla. De kitaláltuk a *Karl Kraus* rovatot is, ahol csipősebb glosszákat közöltünk. Szóval egyre inkább kezdtünk hasonlítani egy hagyományos folyóirathoz. Bizonyos elvek, szerkezeti elemek nélkül nem lehet lapot szerkeszteni. Én még az *ÉS*-nél is menet közben tanultam meg egy csomó mindent a lapcsinálásról.

LZS Szerinted miért fontos ma a kritika?

KCS Mert egyre kevesebb kritika van. A folyóiratokban lévő kritikák általában egy-két évvel a könyv kiadása után jelennek meg, viszont nagy szükség volna arra, hogy gyorsan tájékoztassuk az olvasót. A napilapoknak volna ilyen szerepük, csakhogy az már régen volt, amikor a *Magyar Nemzetben* vagy a *Népszabadságban* rendszeresen nagy számban jelentek meg kritikák. Esetlegesen vannak, felszámolták gyakorlatilag a napi kritikarovatokat. Az internetes irodalmi portálokon sokkal több kritikát fel lehetne tenni, a *Litera*, a *Prae.hu*, a *Revizoronline*, a *Librarius* megtehetné, mégsem teszi meg. A *Magyar Narancsban* 2-3 könyvről írnak hetente, a *Heti Válaszban* havonta egyszer van egy könyvkritika-tömb. A könyves újságokban sincs igazán kritika, helyettesítik interjúkkal, ismertetőkkal, reklámmal. Tehát egyre inkább csinálni kell. Mert alig van. Régebben a rádióban és a tévében is beszélgettek a könyvekről független irodalomkritikusok, ma könyvajánlók vannak, de ezek lényegében fizetett hirdetések, megfinanszírozza valamelyik nagy könyves vállalkozás, ennyi. Az irodalomkritikát azért tartom fontosnak, mert egy irodalomkritikus megírja intézményektől, kiadóktól, kuratóriumoktól függetlenül, mit gondol. Ilyen alig van ma már.

LZS Mészöly Miklós mondta nekem Tatán, a JAK-táborban, hogy téged nagyon szeret, mert nagyon érthetően mondd el, mit gondolsz a könyvekről. Hiszel abban, hogy a kritikus közvetít?

KCS Igen. Volt egy időszak a kilencvenes években, amikor úgy tűnt, hogy az irodalomkritika az irodalomtudomány része lesz, és bedarálják az egyetemek. Akkoriban tört ki a kritika-vita, amit sokan Balassa–Kulcsár Szabó vitának is mondtak, a *Jelenkorban* zajlott, aztán az *ÉS*-ben, és akkor egy pillanatra úgy tűnt, hogy egy szaknyelv jut diadalra. Én viszont akkor is úgy gondoltam, hogy a kritikának köznyelvet kell használnia. Ma egyértelműbb, hogy van a szaknyelven megírt irodalomtudomány, és van a közönségnek szóló, közvetítő irodalomkritika. Ez a mai napra eldőlt, a tudományos világ visszahúzódott az egyetemre, a lapokban közölt kritika viszont köznyelvet használ. Vannak kiváló irodalomtudósok, egyetemi tanárok, akik amikor kritikát írnak, akkor közérthető nyelven szólnak. Én ko-

moly tudós ember soha nem lettem volna, én azért használlok ilyen nyelvet, mert nekem ez a nyelvem.

LZS Az *ÉS* sokféle figyelt, többek között arra is, hogy Erdélyben mi jelenik meg, vagy Erdélyben élő kritikusokkal, írókkal írat kritikákat, és az is ide, mármint a látókörhöz tartozik, hogy például kritika jelent meg Wass Albertről is. Szóval milyennek látod ilyen vonatkozásban a magyar irodalmat?

KCS Én valahogy egyben látom. Engem érdekel, miket csinálnak az erdélyi szerzők, de nem azért, mert ez pozitív diszkrimináció volna. Azért foglalkozom velük, mert olyan poétikai megoldásokat használnak, olyan témákról írnak, amelyek tényleg érdekelnek. Nem azért, mert jaj istenem, az erdélyi irodalom kisebbségi, meg efféle hülyeségek.

LZS És Wass Albert? Vagy Csurka? Csoóri? Az *ÉS*-ben róluk is lehetett olvasni.

KCS Azért lássuk már, hogy mégis hol van a szerző és a műve! Az tudatos szerkesztői döntés, hogy én íratok róluk, bár róluk borzasztó nehéz íratni, mert a környezetben senki nem akar. Szerintem Csoóri legutóbbi verseskötetei jók, teljesen rendben vannak. De alig találok kritikust, mármint abban a mezőnyben, ami a lap körül van, pedig én legalább száz szerzővel dolgoztatok. Ha rossz, ha borzasztó, akkor nem lesz kritika, mert ha én íratnék róla, akkor azt mondanák, persze, az *ÉS*-ben mit is írnának egyebet, csakis rosszat. Pedig én szurkolok mindig, hogy jó szülessen.

LZS Visszatérve a táborokra, az *ÉS* független lap, de vajon mondjuk Alexa Károly vagy mások írnának bele?

KCS Igen, független, sehonnan sem kap pénzt. Függetlenek és bátrak vagyunk, de gazdagok nem. Na most érdekes, nemrég volt egy cikke Babarczy Eszternek Csoóri Sándor *Nappali Holdjáról*, kritikus, de nem elenséges írás. Babarczy odáig elmegy, hogy kijelenti, ma már engedékenyebb a társadalom, amin akkor felháborodtunk, az ma már nem veri ki a biztosítékot, és hogy Csoóri kérdései ma is megválaszolatlanok, vagyis Babarczy ebben az írásában pozitívan áll Csoórihoz. Hol jelenik meg ma egy ilyen szöveg, amely sem jobbról, sem balról nem beszél, hanem színvonalasan, okosan, rendesen érvelve mondja el, amit el akar mondani? Mi ezt lehoztuk. Vannak, akik csodálkoztak, hogy ez nem a mi irányvonalunk. De, de, ez a mi irányvonalunk. Ha rendesen érvel és tisztességesen fogalmaz egy szöveg, akkor mi lehozzuk.

LZS Maradva még ennél a kérdésnél. Az *ÉS*-nek a rendes neve ugye *Élet és Irodalom*, szóval az eleje az *Élet* rész tele van politikával, közélettel, táborokkal... De vajon ez az *Élet* nem terheli túl az *Irodalmat*?

KCS Sokan azt mondják, hogy a két résznek nincs köze egymáshoz, szerintem van. Például volt egy időszak, amikor beindult a politikai költészet, néhány éve rengeteg ilyen típusú verset lehoztunk, volt is egy vita a lapban a politikai költészeztől. Nagyon sokan megszólalnak, írást adnak boldogan olyanok is, akik nem feltétlenül értenek egyet azzal, amit az első rész közöl. Vathy Zsuzsa vagy Ferdinandy György vagy Oravecz Imre is publikál nálunk. Annyira hülyék nem vagyunk, hogy ne hozzuk le az ő prózájukat. Volt, aki nem is értette, hogy miért közöljük Oraveczet, miután MMA-tag lett. Azért, mert jó. Vagy itt van Tóth Erzsébet példája, jelentős magyar költő, köszöntöttük a születésnapján, holott a *Magyar Hírlap* munkatársa, az igaz, hogy régen a mi kollégánk volt.

LZS Ha közöltök egy kritikát, akkor az a kritika emeli a könyv példányszámát?

KCS Azt hittem, azt akarod kérdezni, emeli-e az *ÉS* példányszámát... Lehetnél provokatívabb... Az a helyzet, nincsenek erről egzakt adatok. Van olyan kiadó, akinek borzasztóan fontos az *ÉS*-beli kritika, van olyan kiadó, akit nem érdekel, mert azt mondja, se nem oszt, se nem szoroz. Nem nagyon lehet mérni. Presztízis-szemponatok vannak. Esetleg, ha az *ÉS* nagyon gyorsan felkap egy könyvet, akkor a sajtó erre felfigyel, mert figyelik az *ÉS*-t, figyelik, már csak azért is, hogy ne kelljen elolvasni annyi könyvet... Amúgy a könyvkritika nem az a műfaj, ami miatt leginkább megveszik az *ÉS*-t, de a finom olvasó számára fontos, hogy legyen kritika... esetleg megúszhatja, hogy elolvasson háromezer oldalt...

LZS Megpróbálok provokatívabb lenni. Gyakran hangoztatod, hogy a könyvet el kell adni, a könyv árucikk. De ha valami árunak készül, akkor az visszahat rá.

KCS Válasszuk szét! Az író ne gondoljon arra, hogy árut termel, de a kiadónak legyen ez igenis szempontja. Ez az írónak is jó, de nem kell rá gondolnia, miközben ír. Nekem, kritikusként lehet kételyem, hogy a kiadó jól csinálta-e a dolgát. Ez szükséges is. Mert ha rossz helyre kerül az a könyv, egy rossz kiadóhoz, aki nem tesz bele marketinget, rossz a borító, a tördelés, a papír, nincs korrektúra, akkor az fáj nekem, mert beleadott az író annyi mindent, és mégsem lett jó a kiadás. Miért nem érdemelte meg az a regény ugyanazt, mint az a másik!? De az írónak nem kell folyton az üzlettel számolnia, az nem vezetne jóra.

LZS Miért van az a sok „nem” a könyveid címében. *Non finito; Nincs harmadik bíd.* Tagadás tagadás hátán. Miközben valamiféle folytonosság is jelezve van.

KCS Nincs koncepció mögötte. Mindkettő egy-egy írásom címe. Az igaz, hogy a másodikat eleve úgy adtam, hogy kötet cím legyen. Az egyik egy Balázs Attila-interjú címe, a másik egy Szilasi Lászlóról szóló kritikáé. De nem koncepció. *Ellakni, nézelődni*, ez volt az első könyvem címe, erre meg sokan azt mondták, hogy olyan heideggeres, pedig a *Macskakőből* való idézet, egyben egy Lengyel Péterről szóló írásom címe is, *Lepkeháló* a második könyvem címe, ez pedig rovatcím volt az *ÉS*-nél.

LZS Van valami köze a kritikáírásnak a tagadáshoz?

KCS Nem, a tagadáshoz nincs, inkább az állításhoz. Én nem szeretek olyanról írni, aminek nem örülök.

LZS A délutáni előadásodon jelen voltam én is. Akkor indult be igazán, amikor a középiskolás diákoknak szenvedélyesen kezdte érvelni, miért érdemes olvasni. Nem akármilyen szenvedéllyel beszéltél.

KCS Igen, ebben van tapasztalatom, az egyetemi diákjaimmal vagy a gyerekeimmel is néha hasonlóképpen kell beszélnem. Nem volt egyszerű a saját fiamat meggyőzni, hogy elolvassa a *Harry Potter* után a *Sorstalanságot*, mert olyat nem akartam mondani, hogy nem kapsz zsebpénzt, ha nem olvasol, hanem azt akartam elmondani, hogy miért jó ezt elolvasni. Szerencsém volt, hogy bejött neki, de ez már pedagógia, mert olyat kell ajánlani, ami tetszeni fog. Ha jókat ajánlok, és bejön, akkor talán elfogja olvasni a következőt is. Talán.

LZS A középiskolásoknak arról beszéltél, hogy az olvasás olyan élmény, amihez másképp nem lehet hozzájutni. Nem gondolod, hogy mára az élményszerzésnek nagyon sok új, kecsegtető formája alakult ki?

KCS Én is hallottam az élményszerzés egyéb új módjairól. De vannak ódivatú dolgok, amiket nem érdemes kihagyni. Nem kötelező, de ajánlott. Egyszer megkérdeztem Végel Lászlótól, hogy miért volna baj, ha Újvidéken vagy a Vajdaságban nem volnának többé magyarok. Azt mondta, hogy ezen ő is sokat gondolkozott, és arra jutott, a szerbeknek lenne rossz. Azért kell megőriznie a szerb államnak a magyarokat, mert ha eltűnnének, az a szerbeknek lenne rosszabb. Onnan jutott mindez eszembe, hogy nemcsak mi lennénk szegényebbek, ha nem olvasnánk, hanem a világ lenne szegényebb. Mindig van ugyanakkor egy irodalomtörténeti dilemma, hogy regény vagy novella. Az európai kultúrának alapvető műfaja a regény. A másik mondjuk az opera vagy a szimfónia, de maradjunk a regénynél. A regény

olyan képlékeny műfaj, amely mindent tud, mindent bele lehet tenni, nagyon alakítható, plasztikus, a legnagyobb szabadságot nyújtja, lehet benne akár száz oldalon filozófiai fejtegetés vagy útleírás is, megengedő a regény, Cervantestől napjainkig millió változata van. Én szeretek regényt olvasni. Szépen fekszem az ágyban, és olvasok, és még azt is mondhatom, dolgozom. Nekem nagyon boldog foglalkozásom van.

(2015. február 19.)